

Сороківська З.К.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри банківської справи,*Тернопільський національний економічний університет*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Сороківська З.К. Оцінка впливу іноземного капіталу на банківський сектор України. У статті розглянуто вплив іноземного капіталу на банківський сектор України. Виокремлено основні етапи входження банків з іноземним капіталом на вітчизняний ринок. Показано як позитивні, так і негативні боки входження цих банківських установ для вітчизняних банків.

Ключові слова: глобалізація, банк, банківська система, іноземний капітал, банк з іноземним капіталом.

Сороковская З.К. Оценка влияния иностранного капитала на банковский сектор Украины. В статье рассмотрено влияние иностранного капитала на банковский сектор Украины. Выделены основные этапы вхождения банков с иностранным капиталом на отечественный рынок. Показаны как положительные, так и отрицательные стороны вхождения этих банковских учреждений для отечественных банков.

Ключевые слова: глобализация, банк, банковская система, иностранный капитал, банк с иностранным капиталом.

Sorokivska Z.K. Estimation of the influence of foreign capital on the banking sector of Ukraine. The article considers the influence of foreign capital on the banking sector of Ukraine. The main stages of the entry of banks with foreign capital into the domestic market are singled out. Both positive and negative aspects of the entry of these banking institutions for domestic banks are shown.

Key words: globalization, bank, banking system, foreign capital, bank with foreign capital.

Постановка проблеми. Процес глобалізації та трансформації міжнародних економічних зв'язків безпосередньо пов'язаний із переливом капіталів однієї країни в іншу, і навпаки. Особливо це стосується банківської системи як одного з головних елементів економіки кожної країни. Оскільки Україна безпосередньо пов'язана з інтеграційними процесами світу, то виникає потреба переливу капіталів між різними її країнами-партнерами.

В умовах політичної та економічної нестабільності, а також військових дій на території України, що становлять загрозу для безпеки банківської системи та певні перепони для іноземних інвесторів, варто проаналізувати позитивні та негативні наслідки припливу іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему. Збільшення обсягів іноземних банків може двояко впливати на фінансову стійкість банківської системи України, оскільки вона стає надто залежною від дії зовнішніх чинників економік різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних аспектів діяльності банків з іноземним капіталом проводили такі вчені-економісти, як: О.В. Дзюблюк, В.Г. Костогриз, Т.Д. Гірченко, Ж.М. Довгань, В.В. Коваленко, І.Б. Івасів, Ю.М. Бездітко, А.В. Линенко, Г.М. Забчук та ін. Їхні праці описують основні моменти діяльності банків з іноземним капіталом та їхній вплив на економіку країни, але сьогоднішні умови діяльності банків у країні досить змінилися, аналогічно змінам підлягають господарські зв'язки України з країнами світу, тому особливої уваги потребує оцінка впливу присутності іноземного капіталу на функціонування банківської системи України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження процесу входження іноземного капіталу в банківський сектор України з початку створення до сьогодні та виявлення позитивних та негативних наслідків.

Виклад основного матеріалу. Від виникнення і до сьогодні банківська система України постійно змінюється. Це спровоковано процесом глобалізації, інтеграції та концентрації капіталу. Безумовно, приплив іноземних інвестицій вносить корективи в розвиток вітчизняних банків.

Процес надходження іноземного капіталу в національні банківські системи був тісно пов'язаний зі збільшенням обсягів міжнародної торгівлі та мінімізацією ризиків контрагентів за рахунок використання банків, що мають свої філії за кордоном. Створення філій іноземних банків в інших країнах та надання кредитів під прийнятні відсотки стали передумовами зародження глобальної банківської системи з глибоким проникненням іноземного капіталу в національні банківські системи.

Іноземний капітал розпочав надходити в українську банківську систему ще на початку її зародження у 1991–1994 рр. Проте мета такого входження була швидше спекулятивного характеру, ніж освоєння нового ринку, адже тоді Україна починала будувати свою незалежну економіку, а банківська система взагалі була з надто низьким рівнем регулювання, що давало змогу виводити кошти в офшорні зони. А з 1994 р. Національний банк України вводить обмеження щодо частки іноземців у статутному капіталі банку, і вона не могла перевищувати 15%.

Нові банки з іноземним капіталом масово почали створюватися протягом 1995–1998 рр., основна мета діяльності таких банків полягала у підтримці зовнішньоторговельних операцій іноземних компаній на вітчизняному ринку. Знову ж виникло питання відмивання грошей та спекуляцій, що в кінцевому підсумку призвело до кризи в банківській системі України в 1998 р., яка змусила іноземного інвестора вивести свій капітал за кордон.

Протягом 1999–2004 рр. НБУ переглянув стратегію вдосконалення процесу взаємодії вітчизняних банків з іноземними. Були визначені основні правила на фінансовому ринку та знято обмеження на частку іноземних інвесторів у статутному капіталі банків. 2000 р. став початком активного входження іноземних банків в Україну. Саме у цей час динамічно розвивається малий та середній бізнес, відбуваються зміни в економіці країни, що провокувало населення до збільшення попиту на банківські послуги; українські підприємства потребували розширення зовнішньоекономічних зв'язків. Такі зрушення сприяли проникненню й українських товарів за кордон, що позитивно впливало на налагодження зв'язків з іншими державами.

У 2006 р. були скасовані певні обмеження щодо відкриття іноземних банків в Україні. Зокрема, Закон «Про банки і банківську діяльність» давав право відкривати філії іноземних банків на території країни. Новим поштовхом до експансії іноземного капіталу стали очікування, що спровокувала Помаранчева революція. Саме у цей час влада вибирає розвиток у напрямі європейських країн. У 2006 р. кількість банків з іноземним капіталом збільшилася аж на 12 од., тоді як загальна кількість банків – лише на сім порівняно з 2005 р. [1].

Протягом 2007–2008 рр. кількість банків з іноземним капіталом зросла порівняно з 2006 р. на 12 од., при цьому кількість банків зі 100%-м іноземним капіталом збільшилася на 4 од., що підтверджує значну концентрацію іноземних банків у банківській системі України.

Така ситуація була спровокована недосконалістю вітчизняного законодавства в частині регулювання іноземних інвестицій, що спровокувало нагромадження великої кількості різних ризиків, які підірвали фінансову безпеку банків України. Початок глобальної фінансової кризи спровокував банкрутство системно важливих універсальних банків, які нагромадили велику частину низькоякісних кредитів, упали ціни на акції, скоротилося число філій іноземних банків та представництв. У період кризи національна банківська система мала своєрідну опору, яку створювали іноземні банки, що мали важчий рівень капіталізації, підтримку з боку материнських структур та розроблений ризик-менеджмент. Починаючи з 2008 і до 2010 р. іноземні банки розпочинають розробляти власну антикризову політику, щоб вистояти в кризу та подолати її наслідки: високий рівень проблемних кредитів, спад економіки та кредитування, девальвацію гривні. Банки з іноземним капіталом реалізовували свою політику за рахунок доступу до ресурсів материнських структур. У цей період найбільша частка іноземних банків належала Росії та Австрії.

Ситуація змінилася у 2011 р., коли переважна кількість інвестицій у банківський сектор України належала Кіпру, друге місце зайняла Росія і третє належало Австрії.

Іноземний банківський капітал представлений групою учасників, до якої входять: Raiffeisen International, UniCredit Group, BNP Paribas, Eurobank EFG Group, Commerzbank Auslandsbanken Holding AG, ABH Ukraine Limited, Уряд та ЦБ Росії, Erste Group, Volksbank AG, Intesa San Paolo, Calion Group, Societe Generale Group та ін. За два останні роки іноземним інвесторам удалося взяти під контроль майже всіх основних лідерів вітчизняного банківського ринку: «Райффайзен Банк Аваль» (8,7% ринку), «УкрСиббанк» (7,06%), «ОТП Банк» (3,5%) [1].

Із прийняттям у 2010 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування» інвестиційний режим діяльності іноземних банків став навіть сприятливішим, оскільки було усунуто обмеження у видах і формах здійснення іноземних інвестицій та скасовано посилений контроль над іноземними інвестиціями з боку вповноважених державних інституцій [2].

Основною метою таких змін було спрямувати іноземні банки на кредитування вітчизняних виробників, які мали обмежені ресурси, що призвело до зниження виробництва та погіршення позицій як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Але ціль іноземних банків не співпадала із загальнодержавними цілями України. Банки з іноземним капіталом прагнули до швидкого повернення власних коштів та отримання надприбутків, а тому кредитували не низькоприбуткові галузі, що є важливими для розвитку економіки країни, а займалися споживчим кредитуванням та «грали» на ринку державних цінних паперів.

У 2012 р. НБУ обмежив можливість іноземних банків отримувати високі прибутки за рахунок споживчих кредитів та розпродажу активів. Це призвело до скорочення іноземних інвестицій та прагнення нових інвесторів увійти на вітчизняний фінансовий ринок. Саме цього року сім банків з іноземним капіталом припинили свою діяльність на території України.

Загальна кількість банків у 2013 р. зросла порівняно з 2012 р. на чотири банки, при цьому збереглася тенденція до зменшення кількості банків з іноземним капіталом. Зокрема, кількість банків зі 100%-м іноземним капіталом зменшилася на 3 од. Саме 2013 р. став надто важким для банківської системи країни, в умовах жорсткої монетарної політики банки змушені скорочувати свої витрати й оптимізували власні структурні підрозділи. Іноземні банки повертали фондування материнським структурам, що призвело до обмеженості їхніх ресурсів і в кінцевому підсумку до виходу низки іноземних банків з українського ринку.

Переломним для України та банківської системи став 2014 р., рік політичної, економічної, соціальної кризи. Основними загрозами для банківської системи стали зовнішня інтервенція з боку країни-сусіда та анексія Криму. Суспільні настрої викликали масові демонстрації та паніку, що спровокувало вилучення депозитів, зокрема фізичними особами. Такі обставини погіршили ситуацію України, яка і без того стала не надто інвестиційно привабливою, адже діяльність іноземних банків спрямована, зокрема, на споживче кредитування фізичних осіб. Саме за 2014 р. обсяг депозитів в іноземній валюті скоротився на 17%. Кількість банків скоротилася на 46 од., проте кількість

банків зі 100%-м іноземним капіталом – лише на 2 од. Із цього можна зробити висновок, що іноземні банки були більш стійкими до внутрішніх шоків, але ми не можемо заперечити той факт, що інвестиційна привабливість банківської системи України впала до критичного рівня.

У 2015 р. окремі інвестори вкладали кошти в банківську систему України з розумінням великого ризику. На межі 2015–2016 рр. резонансною подією стала купівля власниками «Альфа-банку», що належить українським акціонерам, «Укрсоцбанку», яким володіла італійська Unicredit Group. Це свідчило про бажання інвесторів позбутися таких ризикових активів. Проте з рис. 1 помітно, що обсяги активів іноземних банків не набували кардинальних змін.

Експерти в економічній галузі все частіше звертали увагу на питання про доцільність або недоцільність витіснення капіталу країни-агресора з території країни, адже події на Сході України перетворилися на війну.

Структура активів і пасивів російських банків загалом свідчить про досить сильний вплив цих банків на валютний ринок країни.

За даними Національного банку, на кінець першої половини 2016 р. валютні активи чотирьох основних банків із російським капіталом становили близько 2,5 млрд. дол., що охопило приблизно 10,5% усіх валютних активів банківської системи країни. Валюта становила в середньому 65% активів чотирьох великих російських банків за загального рівня в 46% для всієї банківської системи. 54% активів «ВТБ», 59% активів «Альфа банку», 67% активів «Промінвестбанку» і 79% активів «Сбербанку» на кінець 2015 р. було в іноземній валюті. Для порівняння: валютні активи «УкрСиббанку», «ОТП банку», «Укрсоцбанку» і «Райффайзен Банку Аваль» становили 43%, 40%, 53% і 31% відповідно [1].

Оскільки уряд України проводить активну політику проти російських товарів, логічно було б працювати в такому ж напрямі й у банківському секторі, адже реакція громадян на діяльність банків із російським капіталом досить негативна. Проте чи буде їх вихід із українського банківського сектору таким позитивним, якщо останнім часом ці банки займалися депозитними операціями підприємств провідних галузей: машинобудування, енергетики, хімічної промисловості. Тобто в умовах економічної кризи важливі ланки виробництва стануть неліквідними. Тому вихід російських банків може стати загрозою для української економіки та валютного ринку зокрема. Найкращим способом виведення цих банків з України є їх продаж іноземним інвесторам, що стабілізує соціальну сферу і приведе стратегічного інвестора, який буде зацікавлений будувати бізнес за високими міжнародними стандартами.

Саме в 2016 р. відбулося рекордне зростання частки іноземного капіталу за всю історію існування української банківської системи. Проте зросла й частка проблемної заборгованості, скоротилися обсяги кредитування та надто низько впала довіра вкладників до банків. Порівняно з 2014 р. кількість банків зменшилася на 67 од., проте таке очищення банківської системи не спровокувало поліпшення її якісних показників. Але від кишенькових банків усе ж удалося позбавитися, що зробило вітчизняний банківський сектор більш фінансово стійким.

2017 р. також розпочинався із санації банківської системи, проте основними мотивами вже були політичні, а не економічні чинники. Перед більшістю банків постала проблема додаткового вливання капіталу, українські банки у цьому плані мають обмежені можливості, тоді як банки з іноземним капіталом мають достатню ресурсну базу, яку отримують від материнських структур.

Правління Національного банку України визначило нові критерії розподілу банків на окремі групи на 2017 р. Про це йдеться в Рішенні Правління НБУ від 10 лютого 2017 р. № 76-рш.

Згідно з документом, передбачено такі групи:

- банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку;
- банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам;
- банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку.

Такий розподіл Національний банк використовував тиме виключно для представлення результатів діяльності банківської системи України. Групування не буде застосовуватися для наглядових цілей.

До першої групи належать такі банки: ПАТ «КБ «ПриватБанк», АТ «Укрексімбанк», АТ «Ошадбанк», АБ «Укргазбанк», АТ (публ.) «Український банк реконструкції та розвитку», ПАТ «Розрахунковий центр».

До другої групи належать 25 банків, серед них: ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «Укрсоцбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ВТБ банк», ПАТ «Кредобанк», ПАТ «ВіЕс Банк», ПАТ «Марфін банк», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Ідея Банк», ПАТКБ «Правекс банк», ПАТ «Креді агріль банк», АТ «Піреус банк МКБ», ПАТ «Альфа-банк», ПАТ «ІНГ Банк Україна», АТ «ОТП банк» та ін.

Третя група є найбільшою і налічує 63 банки з приватним капіталом. До них належать: ПАТ «ПУМБ», Акціонерний банк «Південний», ПАТ «Мегабанк»,

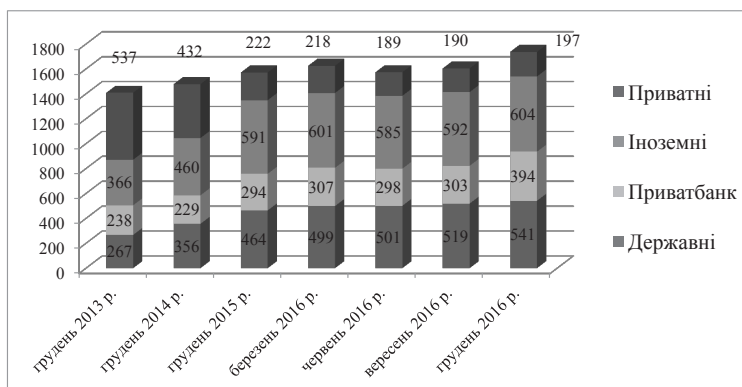

Рис. 1. Загальні активи банківської системи України за 2013–2016 рр. за групами банків (млрд. грн.) [1]

ПАТ «Банк Кредит Дніпро», ПАТ «Діамантбанк», ПАТ «Банк Восток», АТ «Таскомбанк» [1].

З вищенаведеної інформації помітно, що частка іноземних банківських груп значно перевищує частку банків з українською державною часткою.

Отже, з економічного погляду іноземний капітал є необхідною умовою стійкого розвитку банківської системи України, але його обсяг та концентрація в окремих сферах економіки мають бути контрольованими. Саме завдяки функціонуванню іноземних банків вітчизняна банківська здатна надавати великий обсяг послуг та використовувати новітні продукти. За затяжної економічно-політичної кризи, що розпочалася ще в 2014 р. і триває донині, іноземні банки змогли втримати своїх клієнтів та залучити нових, що дало змогу банківській системі встояти.

Перед державою постає велике питання, чи зможе уряд контролювати інвестиції в банківську систему

України, якщо все ж таки, незважаючи на ризики, вони будуть зростати, або як буде діяти влада у разі стрімкого відпливу капіталу за кордон.

Висновки. Отже, іноземний капітал відіграв важливу роль у банківській системі України. У кожний часовий проміжок цей вплив був різний, проте неможливо заперечити той факт, що іноземні банки були своєрідними стрижнями під час криз у банківській системі України та певними гарантами для суспільства, адже підсвідомо населення завжди закордонне сприймали як щось краще та надійніше. Проте сьогодні ми говоримо про гостру політичну загрозу з боку країни-агресора, банки якої функціонують на території України, що потребує державного втручання. Загальна політична нестабільність відлякує стратегічно важливих інвесторів. Це потребує виважених політичних рішень, адже нинішня ситуація – це результат більше політичних, аніж економічних рішень.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://www.bank.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування: Закон України від 27 квіт. 2010 р. № 2155-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2155-17>.

УДК 336.76

Стеценко Б.С.,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів,
*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

ДЕРЖАВА В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Стеценко Б.С. Держава в сучасній архітектурі інституційної фінансової інфраструктури України. Статтю присвячено питанням місця та ролі держави в розвитку інституційної фінансової інфраструктури в Україні. Акцентовано, по-перше на державному регулюванні фінансового ринку України; по-друге, на діяльності державних фінансових інституцій. Охарактеризовано ключові особливості регуляторної моделі фінансового сектору в Україні та перспективи її трансформації. Визначено роль державних фінансових інституцій у вітчизняній інституційній фінансовій інфраструктурі. Детерміновано окремі напрями подолання наявних деформацій у державній політиці щодо фінансового сектору.

Ключові слова: фінансова інфраструктура, інституційна фінансова інфраструктура, фінансові інституції, держава, державне регулювання економіки, державні фінансові інституції.

Стеценко Б.С. Государство в современной архитектуре институциональной финансовой инфраструктуры Украины. Статья посвящена вопросам места и роли государства в развитии институциональной финансовой инфраструктуры в Украине. Акцентируется, во-первых на государственном регулировании финансового рынка Украины; во-вторых, на деятельности государственных финансовых институций. Охарактеризованы ключевые особенности регуляторной модели финансового сектора и перспективы ее трансформации. Определена роль государственных финансовых институций в отечественной институциональной финансовой инфраструктуре. Детерминированы отдельные направления преодоления существующих трансформаций в государственной политике относительно финансового сектора.

Ключевые слова: финансовая инфраструктура, институциональная финансовая инфраструктура, финансовые институции, государство, государственное регулирование экономики, государственные институции.